

**Методичні рекомендації (дорожня карта)
навчання за підручником
«Українська література»**

для 8 класу закладів загальної середньої освіти / автори: Олеся Калинич,
Світлана Дячок (за наук. ред. Юрія Ковбасенка). Тернопіль : Астон, 2025.

Українська література : підручник для 8 класу закладів загальної
середньої освіти / *Олеся Калинич, Світлана Дячок* // За редакцією проф. *Юрія
Ковбасенка*. Тернопіль : Астон, 2025. — 308 с. : іл.

У методичних рекомендаціях схарактеризовано відповідність підручника Законам України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988), Державному стандарту базової середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 30. 09. 2020 р. № 898), модельній навчальній програмі «Українська література. 7-9 класи» (автори: Яценко Т.О., Пахаренко В.І., Слижук О.А., Тригуб І.А. (наказ МОН України №883 від 24.07.2023 р.), окреслено сутність календарного планування уроків української літератури для 8 класу, принципи, наукові підходи, логістику сторінок підручника, структури матеріалів, особливостей компетентнісно орієнтованих завдань. Ураховано результати міжнародного дослідження якості освіти PISA.

Державний стандарт базової середньої освіти є фундаментальним документом для організації освітнього процесу у 5-9 класах НУШ. У Державному стандарті визначено мету та принципи освітнього процесу в закладах базової середньої освіти, дано загальну характеристику змісту навчання, наявні вимоги до обов'язкових результатів навчання й орієнтири для оцінювання їх. Нормативом визначено вимоги до обов'язкових результатів навчання школярів залежно від їхніх вікових та індивідуальних особливостей, загальний обсяг навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст базової середньої освіти.

Документ відображає ключові компетентності, які мають бути сформовані у здобувачів та здобувачок після завершення кожного з двох циклів – адаптаційного (5-6 класи) і базового предметного навчання (7-9 класи).

Для ключових компетентностей у Державному стандарті визначено вміння, що є наскрізними.

Це, зокрема, читання з розумінням,
уміння висловлювати власну думку усно й письмово,
критичне та системне мислення,
здатність логічно обґрунтовувати позицію,
творча діяльність, ініціативність,
уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювання ризиків,
розв'язування проблем,

здатність співпрацювати з іншими людьми та ін.

Підручник «Українська література» є тією навчальною книгою, опрацювавши яку восьмикласники /восьмикласниці отримають відповідний результат мовно-літературної освітньої галузі за чотирма напрямками:

- Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях.
- Сприйняття, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів і використання її для збагачення власного досвіду.
- Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови.
- Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу.

Відповідно, як у підручнику, так і в електронному додатку, подані завдання (підсумкові комплексні роботи), які дають можливість оцінити усну взаємодію, те, як учень / учениця працює з текстом, письмову взаємодію та роботу щодо дослідження мовлення. Оцінювання здійснюється за визначеними критеріями (поданими в додатку 1 наказу МОН України від 02.08.2024 р. №1093), які дозволяють встановити відповідність між вимогами до обов'язкових результатів навчання, визначеними Держстандартом, і фактичними результатами навчання учнів.

Засобами досягнення очікуваних результатів є тексти, компетентісно орієнтовані завдання, технології організації освітньої діяльності (ігрові, інтерактивні, проєктні, групові), інформаційно-комунікативні технології навчання здобувачів освіти тощо.

Структура і зміст підручника відповідають модельній навчальній програмі «Українська література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (керівник авт. колективу – Т.Яценко).

У 8 класі вивчення української літератури ґрунтується на хронологічно-стильовому принципі з урахуванням жанрово-родової специфіки. За таким принципом і розміщений матеріал у підручнику. Також враховано розгляд класичних художніх творів у проєкції з творами сучасної літератури. Так, наприклад, у розділі «Русь, її культура та письменство» наявні старини (билини), «Повчання дітям» Володимира Мономаха і твір «Ярославни» Раїси Іванченко. Як бачимо, твори введені за хронологією і розкривають конкретну історичну епоху.

Відповідно до зазначеної модельної навчальної програми автори підручника уклали навчальну програму та календарно-тематичне планування уроків української літератури для 8 класу. Тож і розділи в підручнику подані відповідно до послідовності, зазначеної як у модельній програмі, так і в навчальній.

Зміст підручника укладено з урахуванням принципів дитиноцентризму, наступності між двома циклами – адаптаційного (5-6 класи) і базового предметного навчання (7-9 класи); доступності віковій категорії, інструментальності, текстоцентризму, діалогічності, комунікативності, інтерактивності; інфомедійної грамотності, академічної доброчесності та ін.

Ураховано ідеї особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного підходів.

Особистісно орієнтований урівноважує знаннєвий компонент змісту освіти з розвитком емоційної сфери, індивідуальних особливостей, потреб, інтересів, прагнень, заохочує до самостійності у вивченні літератури, самопізнання і саморозвитку.

Діяльнісний підхід реалізується у процесі взаємопов'язаного вдосконалення видів читання, слухання, говоріння, письма, пізнавальних дій (здійснювати пошук необхідної інформації з різних джерел, систематизувати її різними способами та ін.).

Відповідно до *компетентнісного підходу*, знання є інструментом у розв'язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, соціалізації учнів та учениць, успішного професійного і особистісного становлення. Компетентність – це набуті реалізаційні здатності особистості до ефективної діяльності.

Для ефективної логістики сторінками підручника запропоновано **умовні позначення**. Це вже відомі учням й ученицям із 5 класу піктограми, які удосконалені і сигналізують про відповідні рубрики.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Мавка

Поміркуйте і дайте відповідь.
Виконайте завдання

Світлячок

Цікава інформація.
QR-коди, інтернет-джерела

Сокіл-Рід

Запам'ятайте! Пригадайте!
Теорія літератури

Домовик

Домашнє завдання

Піктограми порадять, яку навчальну дію потрібно виконати, до якої рубрики доцільно звернутися та який її зміст.

Зокрема, «Мавка» «підкаже», що варто поміркувати й дати відповідь. А також виконати певне завдання.

«Світлячок» — скерує до цікавої чи додаткової інформації через QR-код чи покликання.

«Сокіл-Рід» наголосить, що варто запам'ятати або пригадати той чи той теоретичний матеріал.

Відповідно, «Домовик» сфокусує увагу на виконанні домашнього завдання.

Навчальна книга структурована й логічно впорядкована. Містить підготовчу частину як окремого розділу, так і твору. Наскрізною ниткою у підручнику 8 класу є серія зображень сучасної кераміки митця Радислава

Швеця. Така ідея витримана авторським колективом серії підручників «Українська література». Так, у підручнику 5 класу розділи розпочиналися зображеннями витинанок. У шостому – петриківськими розписами. Неймовірними малюнками української художниці Марії Голуб проілюстровані вступні сторінки кожного розділу підручника 7 класу.

Окрім того, для зручності і кращого запам'ятовування та опрацювання, на вступній сторінці розділу подано перелік як обов'язкових за програмою творів, так і для позакласного читання.

Кожна сторінка вивчення нового твору розпочинається інформацією про письменника чи письменницю, відповідною відміткою на мапі України та епіграфом. Переважно – це цитати відомих людей чи рядки із фольклорних та художніх творів.

Наприклад, епіграфом до розділу «Художній твір в історико-культурному контексті доби» слугують слова Ірини Вільде «Про ерудицію людини свідчать не тільки ті книги, які вона прочитає, а й ті, яких вона не прочитала». Відповідно, учитель чи учень, відштовхуючись від ключової цитати, мотивує до не просто читання, а правильного вибору книг для цього процесу та фокусує увагу на особливостях художніх творів у ту чи ту історико-культурну епоху.

Якщо варто в процесі читання зосередити увагу на роздумах учня / учениці чи сфокусувати увагу на додатковій, важливій інформації, яка містить трактування або пояснення, то автори підручника використовують так звані «жовті плашки». Усі теоретичні поняття виділено по тексту голубим кольором. Зібрані вони, в алфавітному порядку, у кінці підручника.

Стрижнем уроків літератури є формування читацької компетентності. Тож велика увага приділена скороченню текстів творів та ключовим запитанням і завданням, що виносяться збоку неперервного тексту на плашки.

Так застосовано прийоми розвитку критичного і творчого мислення:

читання з маркуванням (наприклад, «Дослідіть кольори в тексті. Чи додають вони твору динамічності? Чому?»);

читання з передбаченням (наприклад, «Поміркуйте, яким буде продовження твору»);

питання дискусійного або пошукового характеру (наприклад, «Чи потрібні гроші? У якій кількості? і т.д.);

асоціативний куш, хмари слів;

заповнення SWOT-таблиць, сторінок персонажів у соцмережах тощо.

Учень / учениця не лише читають текст, а й міркують доповнюють інформацією уявні моменти, знаходять пояснення незрозумілим словам.

Завдання до і після текстів творів передбачають формування в учнів / учениць умінь оволодіння різними техніками і прийомами читання, що дають змогу ефективно працювати з інформацією, критично оцінювати й інтерпретувати її, розуміти текст і підтекст, а іноді й створювати власні тексти різної жанрово-стильової належності чи виконувати проєктні роботи тощо.

Наприклад, читаючи твір Дзвінки Матіяш «Мене звали Варвара», учні / учениці можуть виконати дослідницьку роботу:

Спробуйте і ви поставити в посудину з водою гілочку.

Поспостерігайте, за скільки часу вона розквітне й опишіть цей момент спостереження...

Придумайте історію, як оживала гілочка.

Дослідницька робота

*Спробуйте і ви
поставити в посудину
з водою гілочку.*

*Поспостерігайте,
за скільки часу вона
розквітне й опишіть
цей момент
спостереження...*

*Придумайте історію, як
оживала гілочка.*

Цінністю запитань і завдань, поданих у підручнику, є спрямувати роботу учнів / учениць на оволодіння такими знаннями й уміннями, навичками, сформувати такі компетентності та цінності, що дадуть змогу легко визначати мету своєї діяльності, приймати рішення, діяти в нетипових ситуаціях.

Завдання увиразнюють принцип диференційованого навчання, потребують різних мисленнєвих операцій. А це забезпечує реалізацію діяльнісного підходу. Часто у підручнику пропонуються завдання на вибір. Зокрема у рубриці «Домашнє завдання». Наприклад,

17. Завдання на вибір.

- А.** Перейдіть за QR-кодом або покликанням <https://cutt.ly/SekBpGMY> і послухайте рок-баладу. Напишіть за її мотивами есе на тему «Сучасні воїни — нащадки славетних козаків».
- Б.** Напишіть епілог (післямова; те, що відбулося після подій) до повісті (обсяг — до двох сторінок).

Компетентнісно зорієнтовані завдання спрямовані на реалізацію ключових компетентностей (вільне володіння державною мовою, математичну, компетентність у галузі природничих наук, інноваційність, екологічну, інформаційно-комунікаційну, навчання упродовж життя, громадянську, культурну, підприємливість та фінансова грамотність); мобілізують уміння успішно комунікувати в різних життєвих ситуаціях, заохочують до ініціативності, креативного мислення; працювати самостійно й у малих групах, розв'язувати проблеми на засадах партнерської взаємодії.

Ідеться, зокрема, і про те, як збагатити словниковий запас української мови і позбутися русизмів («Сватання на Гончарівці» Г.Квітка-Основ'яненко), правильно розподілити час, подбати про екологічну ситуацію, витратити кошти («Сватання на Гончарівці»), зміцнити здоров'я тощо.

Привчаємо учнів працювати із онлайн-інструментами і використовувати їх не тільки для розваги, а насамперед для навчання. Пропонуємо здобувачам і здобувачкам освіти текстову інформацію переформатувати у схему, в таблицю чи навпаки схему, таблицю переформатувати у текстову інформацію. Такий вид роботи розвиває критичне мислення.

Важливий напрям роботи – це формування інфомедійної компетентності. Війна заактуалізувала необхідність володіння м'якими/гнучкими вміннями й навичками культуромовної особистості, означені у Плані відновлення України (2022)¹: раціонально споживати медіаконтент, критично сприймати інформацію, відрізняти факти від суджень, ідентифікувати емоційний вплив медіа, виявляти маніпулятивний контент, фейки, володіти прийомами комунікативної взаємодії.

В умовах російсько-української війни з-поміж головних пріоритетів освітньої політики визначено формування української ідентичності, ціннісного ставлення до суспільства, держави, відчуття власної гідності, належності до України як її громадянина і патріота. Такими настроями пронизано увесь підручник. Велика увага приділяється актуальним питанням цього напрямку.

Багато корисних й актуальних порад подано відповідно до тих абзаців, де про це йдеться в творі. Наприклад, твір «Сорочинська ярмарка» М.Гоголь

На ярмарку сталася штовханина, а це завжди провокує небезпеку.

Правила поведінки в натовпі

1. Якщо ви опинилися у штовханні або в натовпі, що панікує, намагайтеся переміститися до краю натовпу.
2. Рухаючись із натовпом, не тримайтеся за об'єкти, просто слідуйте за потоком.
3. Тримайтеся подалі від п'яних, агресивних чи озброєних людей.
4. Якщо в натовпі починається штовханина, тримайте руки біля діафрагми або по боках: у натовпі високий ризик бути розчавленим.
Дуже небезпечно спіткнутися.
5. Якщо ви щось зронили, не намагайтеся це підняти: ваше життя важливіше за найдорожчу річ.
6. Якщо ви впали, намагайтеся захистити голову та підвестися.

Або про страхи «Страхи — це природна реакція на загрозу або незнайомі обставини. Під час війни страхи можуть посилитися через загрозу фізичного поранення, втрату близьких і загальну невизначеність. Серед страхів, що часто виникають у цих умовах, варто виділити страх за власну безпеку, страх

втратити дім і майно, а також страх за майбутнє своєї родини. Зі страхами можна й потрібно боротися» - до твору «Маруся» Марка Вовчка.

**Психологи дають поради,
серед них і такі:**

1. Діліться своїми страхами з друзями, родиною.
2. Дбайте про своє фізичне та емоційне здоров'я.
3. Ведіть здоровий спосіб життя — це допомагає краще впоратися зі стресом.
4. Не соромтеся звертатися по допомогу до батьків, інших родичів чи фахівців.

Авторським колективом презентована добра практика паспортизації творів та схематичного зображення сюжетних ліній.

Підручник заохочує читати, спостерігати, порівнювати, зіставляти графічну, текстову, відеоінформацію, самостійно формулювати визначення, представляти результати роботи у вигляді презентаційних робіт, ментальних карт, SWOT-аналізів тощо.

Запропоновано різні види роботи: індивідуальну, у парах і групах, під керівництвом учителя й самостійну. Варто зазначити, що саме на форзацах підручника учні знайдуть алгоритми виконання того чи того завдання (проектної роботи, написання власного висловлення) тощо.

Супроводжує навчання й урізноманітнює види діяльності інтерактивний контент: покликання на інтернет-джерела, QR-коди, навчальне відео, інтерактивні платформи, зокрема LearningApps.org.

Застосування *інтерактивних* вправ, розташованих на різноманітних електронних ресурсах, наприклад, LearningApps.org, спонукає учнів / учениць до повторення, узагальнення і систематизації знань, формування в них стійких умінь і навичок. Крім того, є можливість відразу перевірити правильність виконання завдань, що спонукає здобувачів / здобувачок освіти до рефлексії.

Різнорманітні алгоритми сприяють візуальному запам'ятовуванню матеріалу та структурованості відповіді чи виконанню завдання.

Навчальний матеріал візуалізовано картами, світлинами, портретами письменників і письменниць, хмаринками слів, ребусами, кросвордам та ін. Таким чином, ще краще, за допомогою підручника, актуалізується кмітливість учнів та учениць, формується життєвий досвід, удосконалюється рівень читацької компетентності.